

Ali ile Muâviye arasındaki hilâfet müca-  
delesinde Muâviye'nin barış teklifini Hz.  
Ali'ye götürün Ziyâd b. Eşheb ile Abdul-  
lah b. Zübeyr'in halifelliğini ilân ettiği yıl-  
larda Horasan ve Kirman'da valilik ya-  
pan Abdullah b. Haşrec Benî Ca'de'ye  
mensup olan meşhur kişilerdir.

Arabistan'ın güneyinde Yemen'de, bu-  
gün Bilâd-ı Âmir diye bilinen yerde ya-  
şayan ve Ca'de adıyla anılan başka bir  
Arap kabilesi daha vardır. Ancak bunla-  
rın buraya göç eden az sayıdaki Yemâ-  
me Ca'dileri'nin yerli halk ile karışma-  
sından meydana geldiği ve bundan do-  
layı Benî Ca'de diye adlandırıldığına dair  
rivayetler vardır.

#### BİBLİYOGRAFYA :

*Tâcü'l-ʿarûs*, "cʿad" md., ayrıca bk. VIII, 53;  
İbnü'l-Kelbî, *Cemhere* (Nâci), s. 352-355; İbn  
Hişâm, *es-Sîre*, II, 249, 290; İbn Sa'd, *et-Tabâ-  
kât*, I, 303; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 289; Bekrî,  
*Muʿcem*, I, 184; II, 694; III, 1011, 1029; IV,  
1253-1254, 1296-1297; Semʿânî, *el-Ensâb*, III,  
265; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, II, 340-341;  
Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb*, Beyrut 1405/  
1984, s. 199-200; L. Caetani, *İslâm Tarihi* (trc.  
Hüseyin Cahid), İstanbul 1924-27, VI, 330; *el-  
Kâmusü'l-İslâmî*, I, 611; Kehhâle, *Muʿcemü  
kabâʿili'l-ʿArab*, Beyrut 1402/1982, I, 193-  
194; M. Hamîdullah, *el-Veşâʾîku's-siyâsiyye*,  
Beyrut 1403/1983, s. 318; J. Schleifer, "Câde",  
*IA*, III, 6; W. Caskeel, "ʿAmir b. Saʿsaʿa", *Elʿ*  
(İng.), I, 441-442; C. E. Bosworth, "Djâʿda  
(ʿAmir)", *a.e.*, II, 365.



NADİR ÖZKUYUMCU

### CA'Dİ

(bk. İBN SEMÜRE el-CA'Dİ).

### CAETANI, Leone

(1869-1935)

İlk devir İslâm tarihi üzerindeki  
çalışmalarıyla tanınan  
İtalyan şarkiyatçısı.

12 Eylül 1869'da Roma'da doğdu. Baş-  
langıcı Ortaçağ'a kadar giden soylu Ca-  
etani sülâlesine mensuptur; anne tara-  
fından dedesi ise Viyana'da yaşayan ve  
ünlü tarihçi J. von Hammer-Purgstall ile  
birlikte çalışan Polonyalı Kont Rzewustky'  
dir. Babası Don Onorato Caetani 1896'da  
İtalya Dışişleri bakanı olmuş, Antik-  
çağ edebiyatı ve Dante uzmanı ünlü bir  
bilim adamıdır. Leone Caetani Roma Üni-  
versitesi'nde edebiyat tahsili yaparken  
İslâm dünyasına büyük bir yakınlık duy-  
du ve Latince ile Yunanca gibi öğrenimi  
mecburi olan klasik dillerden başka Al-  
manca, İngilizce, Farsça ve Arapça öğren-  
di. Tahsilini tamamladıktan sonra ken-

dini tamamen İslâm tarihine verdi; baş-  
ta Arapça olmak üzere çeşitli dillerde  
yazılmış pek çok yazma ve basma eser  
toplayarak zengin bir İslâm tarihi kü-  
tüphanesi kurmayı başardı. İslâm dün-  
yası kaynaklarını yakından tanımak için  
Hindistan, İran, Tunus, Cezayir, Mısır,  
Suriye, Lübnan ve İstanbul'a giderek bir-  
çok yazma topladı.

Caetani ilmi çalışmalarının yanında aile  
geleneğine uyarak siyasetle de uğraştı  
ve milletvekili oldu. Mecliste İtalya'nın  
Osmanlı Devleti'ne bağlı Libya toprakla-  
rını işgal etmesine karşı çıktığı gibi ga-  
zetelerde bu işgalin hukukî dayanağının  
bulunmadığını ifade eden ve hükümeti  
suçlayan çeşitli yazılar yazdı. Sosyalist-  
ler arasında yer aldı; kilise ve din adam-  
larına muhalif cereyanın (anticlericalisme)  
ateşli bir savunucusu oldu. Aşırı poziti-  
vist görüşlere sahip olan Caetani çağ-  
daşı düşünürlerden etkilendi ve fikirle-  
rini İslâm dünyası ve İslâm tarihi üzeri-  
ne kaleme aldığı ilmi yazılara da yanı-  
tarak çeşitli tepkilere mâruz kaldı.

1924'te, müslüman milletlerin tarih,  
din ve kültürlerini araştırmak için daha  
sonraları Fondazione Caetani adıyla an-  
ılan Fondazione per gli Studi Musulmani  
adlı vakfı kurdu. Fakat siyaset alanında  
daima muhalefette kalan Caetani ikti-  
dara gelen faşistlerle anlaşamadı; *An-  
nali dell'İslam* adlı eserini tamamladıktan  
sonra zengin kütüphanesiyle ser-  
vetinin bir kısmını üyesi olduğu Accade-  
mia Nazionale dei Lincei'ye bırakarak  
1927 yılında yönetimin baskılarından ka-  
çıp siyasî mülteci sıfatıyla Kanada'ya git-  
ti ve orada yeni bir eser vermeden 24  
Aralık 1935 tarihinde öldü. Mussolini yö-  
netimi onu vatandaşlıktan ve mensubu  
olduğu akademinin üyeliğinden çıkardı.  
Ancak faşistlerin iktidarının yıkılmasın-  
dan sonra itibarı iade edildi ve ölümün-  
ün ellinci yılında Accademia Nazionale  
dei Lincei'de adına düzenlenen büyük  
bir toplantıda eserleriyle hayatı yeniden  
değerlendirildi.

Eserleri. Caetani'nin kitap, makale, kon-  
ferans metni ve tebliğ halinde yayımlan-  
mış birçok çalışması bulunmaktadır; bun-  
lar arasında dört kitabı en önemli eserle-  
ri kabul edilmektedir. 1. *Chronographia  
islamica* (I-V, Roma 1912-1918). Geniş bir  
İslâm kronolojisidir. Eserin tamamı 1-  
922 (622-1517) yıllarını içine alacak şe-  
kilde planlanmış olmakla birlikte ancak  
1-132 (622-750) yıllarını kapsayan kıs-  
mı yayımlanabilmiştir. 2. *Studi di storia  
orientale* (I, Milano 1911; III, Milano 1914).

Dört cilt halinde planlanan eserin yalnız-  
ca İslâm ve Hıristiyanlık, İslâm öncesi  
Arabistan ve Araplar, peygamber ve dev-  
let adamı olarak Hz. Muhammed, hilâfet  
devrinin başlangıcı ve Arabistan'ın fet-  
hinden bahseden I ve III. ciltleri neşre-  
dilmistir. 3. *Onomasticon arabicum* (I-II,  
Roma 1915). Giuseppe Gabrieli ile bir he-  
yetin de derlenmesine yardım ettiği eser-  
de İslâm'la ilgili tarihî, coğrafi ve biyog-  
rafik çalışmalarda geçen şahıs ve yer  
adları hakkında bilgi verilmiş olup ta-  
mamlanamamıştır. 4. *Annali dell'İslam*.  
1905-1926 yılları arasında Milano ve Ro-  
ma'da büyük boy on cilt halinde neşre-  
dilen eser Hz. Peygamber'in hayatı ile  
başlar ve hicretin 40. yılına kadar gelir.  
Eserin tamamı, İslâm tarihinin bütünü-  
nü ele alacak şekilde yirmi beş cilt ola-  
rak planlanmıştı. Caetani, 1972-1973 yıl-  
larında ofset baskısı yapılan bu en meş-  
hur ve en hacimli eserini, bir komisyon  
halinde çalışan genç İtalyan araştırmacı-  
ların hicretin her yılı için İslâm kaynak-  
larından yaptıkları tercümelere dayana-  
rak yazıyor, müsveddeleri de I. Guidi, H.  
Lammens, C. A. Nallino, J. Horowitz, C.  
H. Becker, G. Levi della Vida gibi şarki-  
yatçılara gönderip onların görüşlerini al-  
dıktan sonra gerekli düzenleme ve de-  
ğişiklikleri yaparak son şeklini veriyor-  
du. Eserin dikkat çeken en önemli özel-  
liği çok zengin bir malzemeye sahip  
oluşudur. Kitabın tamamı Hüseyin Ca-  
hit (Yalçın) tarafından Türkçe'ye tercü-  
me edilmiş, ancak sadece hicretin 12.  
yılına kadar olan kısmı *İslâm Tarihi* adıyla  
yayımlanmıştır (I-X, İstanbul 1924-1927).  
Atatürk'ün okuduğu kitaplar arasında  
yer alan bu tercümenin yayımlanmayan  
müsveddeleri Türk Tarih Kurumu'nun  
yazma eserler bölümünde bulunmaktadır  
(nr. 134). Türk araştırmacılar, diğer  
çalışmalarından habersiz olarak Caeta-  
ni'yi yalnız bu tercümeyle dayanarak an-  
lamaya çalıştıkları için hatalara düşmüş-  
lerdir. M. Asım Köksal, *Müsteşrik Caeta-  
ni'nin Yazdığı İslâm Tarihindeki İs-  
nad ve İttiralara Reddiye* (Ankara 1961,  
1986; İstanbul 1987) adlı eseriyle Caeta-  
ni'nin bu kitabında mevcut, hadis ve is-  
nad\* meseleleri başta olmak üzere çe-  
şitli konulardaki görüşlerine cevap ve-  
rme çalışmışsa da esas fikirlerini ihti-  
va eden eserlerini okumadığı için ten-  
kitleri yetersiz kalmıştır.

Caetani'nin diğer bazı eserleri de şun-  
lardır: *La Arabia nella storia del mon-  
do* (Roma 1907); *La psicologia delle  
grandi vittorie arabe* (Roma 1907); *La  
Studio storico dell'İslam* (Roma 1908);

*Maometa profeta d'Arabia* (Roma 1910); *Funzione dell'Islam nell' Evoluzione della Civiltà* (Roma 1912; eser ve makalelerinin bir listesi ve değerlendirmesi için F. Gabrieli'nin bibliyografyadaki çalışmalarına bk.).

Caetani ile ilgili olarak hacimli bir makale kaleme alan Riyâzû'l-Hasan, onun fikir ve düşüncelerinin arka planını, İslâm dinine, tarih ve uygarlığına bakışını vukufu değerlendirilmiştir. Riyâzû'l-Hasan, İslâm'ın aristokrasisi bulunmayan, farklı ırk ve sınıflar arasında sosyoekonomik alanda ve teoride kalmayıp pratikte de gerçekleşmiş demokratik eşitliğin hâkim olduğu, daha önce benzeri görülmemiş bir toplum meydana getirdiğini söyleyen Caetani'nin siyasi bir şahsiyet olarak Hz. Peygamber'e hayranlık duyduğunu belirtir ve onun Hz. Peygamber'i ve İslâm'ın yayılışını materyalist-Marksist bakış açısından değerlendirdiğini ifade eder. Hıristiyan olmakla birlikte Hz. İsa'nın peygamberliğine inanan Caetani İslâm'ı vahye dayalı bir din saymaz, dolayısıyla Hz. Muhammed'i bütün insanlığa gönderilmiş ilâhî bir mesajın sahibi olarak kabul etmez. İslâm'ın yayılışını da bu dinin getirdiği inanç ve düşünce sistemini, fethedilen topraklarda kurulan sosyal düzen ve uygarlığı görmezlikten gelerek "sıcak çöl hapisanesinden kuzeye doğru bir açılma" şeklinde izah edip Arabistan'ın ekonomik şartlarına bağlar. Riyâzû'l-Hasan onun, dönemindeki felsefî görüşlerin etkisinden kurtulup tarihe tarafsız bir gözle bakmadığını, ilk müslüman tarihçilerin hepsini gerçeği gizleme ustası olarak itham ettiğini, buna karşılık kendisinin de olaylarla ve gerçeklerle uğraşmaktan çok gereksiz bir şekilde problemler ortaya attığını, birçok İslâmî kavramı ve İslâm tarihinde geçen birçok olayı indî yorumlarla çarpıttığını söyler. Caetani'nin uygarlığın gelişmesinde İslâm'ın oynadığı rolü açıklamaktaki bütün çabası, Avrupa milletlerinin İslâmîyet'e karşı sahip buldukları eski ön yargıyı, tarihi gerçekleri saptırmak suretiyle rasyonalize etmeye çalışmaktan ibaret olmuştur. *Annali dell'Islam* ve diğer eserlerinde etrafıca ele aldığı olayları daima pozitivist bir anlayışla inceler ve bunları, okuyucuda İslâm'ın bütün yapısının boş bir çabadan ibaret olduğu inatını uyandıracak bir şekilde yansıtmak ister. Bununla birlikte kaynaklara indikçe İslâm dünyasının tarihteki yerini ve Ön Asya tarihine getirdiği canlılığın Akdeniz ve dolayısıyla Avrupa'yı hareketli

bir dinamizme kavuşturduğunu anlamış ve eserlerinde bunu ön plana çıkarmıştır.

İslâm tarihi çalışmalarına getirdiği dinamizmden dolayı İtalyan şarkiyatçı ve tarihçileri tarafından takdir edilen Caetani, edebiyat ve hadis ilmine yeteri kadar eğilmediği için de tenkit edilmiştir. Özellikle şiir tarihi üzerinde çalışanların getirdiği yeni anlayışla, Caetani'nin her konuyu mantığa dayatarak çözmeye kalkışması büyük bir kusur sayılmış ve kendisi bu bakımdan gerçek bir şarkiyatçı kabul edilmemiştir.

Lincei'de kendi adına kurulmuş olan vakıf uzun yıllar âtil durumda kaldıktan sonra 1970 yılından itibaren vasiyetine uygun şekilde İslâm edebiyat, kültür ve fen bilimlerine ait araştırmaların değerlendirildiği bir merkez olma yoluna girmiş, kütüphanesindeki Arap ve Fars yazmalarına ait kataloglar da yapılarak ilim âlemine sunulmuştur.

#### BİBLİYOGRAFYA :

F. Gabrieli, "Leone Caetani", *Storia e civiltà musulmana*, Napoli 1947, s. 301-305; a.mlf., *La Storiografia arabo-islamica in Italia*, Napoli 1975, s. 47-61; a.mlf., "Caetani, Leone", *Dizionario biografico degli Italiani*, XVI, Roma 1973, s. 185-188; a.mlf., "Leone Caetani linceo", *Giornata di studi nel cinquantenario della morte di Leone Caetani: Roma 16 dicembre 1985*, Roma 1986, s. 7-12; R. Traini, "Leone Caetani e la sua biblioteca", a.e., s. 17-37; A. Bausani, "Leone Caetani e l'Islam", a.e., s. 13-16; a.mlf., "Cinquant'anni di Islamistica", *Gli Studi sul Vicino Oriente in Italia dal 1921 al 1971*, Roma 1971, s. 4-5; Umberto Rizzitano, "Gli studi di storia araba", *Gli Studi sul Vicino Oriente in Italia dal 1921 al 1971*, Roma 1971, s. 28-30, 31, 32; Muhammed Kürd Ali, *el-Mu'âşırûn* (İnşr. Muhammed el-Mısıri), Dimaşk 1401/1980, s. 322-326; Angelo Michele Piemontese, *Bibliografia Italiana dell'Iran (1462-1982)*, Napoli 1982, bk. fihrist; Şerafettin Turan, *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşüncüler, Kitaplar*, Ankara 1982, s. 33-37; Mirella Cassarina, *Leone Caetani, L'Islam dei primi tempi*, Mazara del Vallo 1991; L. Bouvat, "Le Prince Caetani et son oeuvre", *RMM*, XXVII (1914), s. 53-89; M. Guidi, "Commemorazione del socio Leone Caetani", *Rendiconti di Accademia Nazionale dei Lincei*, XII, Napoli 1936, s. 99-104; C. A. Nallino, "Leone Caetani islamista", *OM*, XVI (1936), s. 48-52; R. Paradisi, "Giornata di studio nel cinquantenario della morte di Leone Caetani", a.e., IV (1985), s. 243-248; F. T. Cooke, "Current Topics - Leone Caetani", *MW*, XXVI (New York 1968), s. 299-300; Reyazul Hasan, "Prince Leone Caetani. A Great Italian Orientalist (1869-1935)", *HI*, V/1 (1982), s. 45-81; Maritza Crorian, "Leone Caetani, principe islamista. Una giornata di studio a Roma nel cinquantenario della morte", *Islâm. Storia e Civiltà*, IV/13, Roma 1986, s. 255-258; Claudio Lo Jacono, "Leone Caetani", a.e., V/15-16 (1986), s. 109-113.



#### CA'FER b. AHMED

( جعفر بن أحمد )

Ebü'l-Fazl Şemsüddîn Ca'fer b. Ahmed  
b. Abdisselâm el-Bühülül el-Ebnâvî  
(ö. 573/1177)

Zeydî kelâmcı, muhaddis ve fakih.

Hayatının ilk dönemi hakkında bilgi yoktur. İsmâilî olan babası ve dedeleri Suleyhîler ve Hâtimîler idaresindeki San'a'da, kardeşi Yahyâ ise Aden'de İsmâilî Zürey'iler'e kadılık yapmışlardır. Ca'fer bilinmeyen bir tarihte Zeydiyye'ye intisap ederek Mutarrif b. Şihâb tarafından kurulan Mutarrifiyye fırkasına girdi. Bir süre sonra Yemen'deki mezhep çatışmaları yüzünden Irak'a gitti. Orada Taberistan Zeydiyyesi'nin temsilcisi olan Horasanlı Zeydî âlim Zeyd b. Hasan el-Beyhakî'den ders aldı. Beyhakî 541'de (1146) Mutarrifi bid'atına karşı Zeydiyye'yi savunmak için Sa'de'ye davet edildiğinde Mutarrifiyye'den ayrılmış bulunan Ca'fer de onunla birlikte Yemen'e döndü. Bu arada hasımlarına karşı kulanmak üzere Mu'tezile akaidine dair çok sayıda eseri beraberinde götürdü. Böylece Hazar denizinin güneyinde bulunan bölgelerdeki Zeydî literatürünü Yemen'de tanıttığı gibi Mu'tezile akidesine dair bazı eserleri de kaybolmaktan kurtarmış oldu. Ca'fer b. Ahmed ile hocası Beyhakî Sa'de'de, Zeydî İmam Ahmed b. Süleyman el-Mütevekkil'in de desteğiyle şiddetli bir mücadele verdiler. Daha sonra Hâkim b. Ahmed'in idaresi altındaki San'a'yı ele geçiren Mütevekkil 545 (1150) yılında Ca'fer'i şehre kadı tayin etti.

Ca'fer b. Ahmed, daha sonra Irak'a dönen Beyhakî ile birlikte Yemen'den ayrıldıysa da hocasının Tihâme'de vefatı üzerine yolculuğuna yalnız devam etti. Rey'de Beyhakî'nin talebelerinden Zeydî âlim Ahmed b. Ebû'l-Hasan el-Kennî'nin derslerine katıldı. Mekke ve Küfe'de de bir müddet kalarak ilmi çalışmalarını sürdürdü ve bazı hadis kitaplarının rivayeti için icâzet aldı. 554'te (1159) San'a'ya dönüşünde tekrar İmam Mütevekkil'in verdiği göreve başlayan Ca'fer, İb'de Mu'tezilî akaidini yaymasından dolayı Sünnîler'in düşmanlığını kazandı. *ed-Dâmîg li'l-bâtul min mezâhibi'l-Hanâbil* adlı eserine *el-İntişâr fi'r-red'ale'l-Çaderiyyet'i'l-eşrâr* isimli bir reddiye yazan Yahyâ b. Ebû'l-Hayr el-İmrâni ile, ayrıca Ali b. Abdullah el-Hirmî ile münazaralarda bulundu. Daha sonra